

УДК 821.161.2Кож.7Дефіляда в Москві-311.6

Антоніна АНІСТРАТЕНКО,
ВДНЗ України “Буковинський державний ме-
дичний університет”, Чернівці (Україна)

Antonina ANISTRATENKO,
Higher State Educational Establishment of
Ukraine «Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi (Ukraine)
oirak@bsmu.edu.ua
ORCID iD 0000-0003-1984-4441

ЛІТЕРАТУРНА АЛЬТЕРНАТИВА
ПОЛІТИЧНОГО РЕВАНШУ УКРАЇНИ

THE LITERARY ALTERNATIVE OF
POLITICAL REVENGE OF UKRAINE

Ключевые слова: В. Кожелянко, «Дефіляда в
Москве», современный роман, жанровые признаки,
исторический персонаж.

**Анистратенко Антонина. Литературная альтер-
натива политического реванша Украины**

В статье рассматриваются жанровые и стилевые осо-
бенности романа В. Кожелянко «Дефиляда в Москве». Жанровые признаки произведения определяются погружением в национально-ментальные особенности исторического развития и законы течения и изменения исторических событий; герменевтическую связь альтернативной истории с христианством, диалектической связью внутренней формы романа с мифологией и эзотерическим знанием, критикой теории линейного хронотопа в общем смысле; привлечением миметичных методов других видов искусства, науки и широкий спектр формально-видовых образований.

Проза письменника з Буковини Василя Кожелянко – цікаве, неповторне й нове для української літератури явище. Творчий доробок його відомий на українських та зарубіжних **теренах**, романи перекладені кількома іноземними мовами. Перших три романи автора написані в жанрі альтернативної історії та складають окрему серію, яку пізніше було названо "дефілядною". В неї увійшли: "Дефіляда в Москві", "Конотоп", "Людинець пана Бога". Саме перший роман ознаменував нішу письменника, розпочав його шлях до визнання. Однак саме найвідоміший роман В.Кожелянко на сьогодні найменш досліджений в літературознавчому плані. Актуалізує цей роман також українська суспільно-політична дійсність, яку з такою моторошною правдивістю спроектував В.Кожелянко.

Окремою книгою роман з'явився у львівському видавництві "Кальварія" – після перемоги в літературному конкурсі журналу "Сучасність", де був надрукований 1997 року й отримав премію в номінації "Сучасний роман".

Отже, з'явився роман "Дефіляда в Москві", який у перевиданнях отримав назву "Дефіляда". У резюме книги твір характеризують як наслідок інтелектуального пародіювання "усього назбираного мотлоху" та "розкішну інтелектуальну забаву для тих, хто має почуття гумор. Очевидно,

мають на увазі "мотлох державного апарату та національної ментальності", а "рекламність" висловлення прихована у відновлювальній дії "посміятися з себе самого". Проте не все так однозначно. Справжній історичний шлях роману полягає в тому, що спершу він був представлений як антиколоніальна пронаціоналістична антиросійська скептична проза. Російське видавництво з відцентровою політичною орієнтацією купило у "Кальварії" право на переклад російською, сподіваючись, що це чергова перекручена "Московіада" Ю.Андруховича чи щось на зразок "привиду шістдесятництва". Подивований письменник отримав гонорар, а через деякий час – навіть фото майбутньої палітурки книги електронною поштою. Проте з деяких причин переклад до друку не допустили.

"Деякі причини" – це насамперед невідповідність російського суспільства до адекватного сприймання антиколоніальної літератури, зокрема іронічного фантазування на теми близької нам у часові історії. "Авторові "Дефіляди" вдалося зібрати до купи чимало різних стереотипів, причому не тільки минулих епох. А висміювання ще живих стереотипів викликає справжню лють у тих, хто хворіє на такі комплекси". І Буркут справедливо передбачав агресивну реакцію з боку "самозакоханих людей" та "політиканів".

Таку ж думку підтримує й К.Родик: "...одне з видавництв твердо вирішило зробити "Дефіляду" тиражною книжкою. Отоді почнеться. Либонь дійде чи не до суду... А що то буде, коли раптом перекласти цей роман візьметься московський журнал...".

Як відомо, наступні події не були очікувано вражаючими. Книгу не переклали ні російською, ні іншими мовами міжнародного спілкування. В Україні, окрім премії, книжкову новинку "помітили" у пресі, здебільшого галицькій та буковинській. Більш серйозні рецензії з'являлись в поодиноких виданнях у зв'язку з наступними романами: "Срібний павук", "Третє поле". Знову роман зринув у інформаційному просторі, коли була видана ювілейна "біла" книга "Дефіляда" у 2007 році.

Роман альтернативної історії України "Дефіляда в Москві" випередив на кілька років свій час. Справжній фурор (наскільки він у нашому суспільстві взагалі може відбутися, якщо йдеться про книжкову продукцію) твір спричинив у перевиданнях 2000, 2001, 2007 років. Дійшло навіть до створення (посмертно, 2012 року) клубу шанувальників В.Кожелянка на Полтавщині (с. Решетилівка). "Засновником та ініціатором створення об'єднання став Володимир Кулик [...] Метою діяльності клубу є популяризація творчості Василя Кожелянка та можливість ознайомлення з нею всіх охочих [...]".

Безумовно, прославила В.Кожелянка як прозаїка "Дефіляда" і водночас реалізувала (нехай і в альтернативній історії) українську надію на політичний реванш, про що інтуїтивно здогадався ще 2002 р. Олег Сидор-Гибелинда: "Українську надію" Кожелянко вповні реалізував у "Дефіляді" [...] Оголосити її блюзнірською – якою вона, власне, є – мені не дозволяє тільки розуміння індивідуально-художньої переконливості твору [...]".

Як не дивно, ні форма, ні зміст, ні основна ідея В.Кожелянка, не були так полемічно сприйняті читацькою громадськістю. Тут арсенал вражень має широкий діапазон – від захопленого схвалення до агресивного заперечення, пророкованого політологом І. Буркутом. Проте стилістика, стиль, мова твору, жанрова незвичність, на яку ми вже вказували в попередньому підрозділі, викликали полеміку в інтелектуальних колах і в спільнотах часописів. "Кожелянко залишається невинним патріотом, що досить впевнено маскується під постмодерніста" – констатує О. Сидор-Гибелинда. В такому ж ключі висловлювались і К.Родик, і В.Іванишин. Н.Сняданко, фактично, закидала Кожелянкові дисонанс змістово-формального та його тематично-ідейного планів роману. На її думку, "невідповідність" і тво-

рить анекдотичність "Дефіляди...". Як ми вважаємо, іронія виявляється на всіх чотирьох рівнях твору і стає жанротворчим компонентом і органічною характеристикою Кожелянкового стилю.

В. Кожелянко про власний стиль письма та жанр альтернативної історії говорив так: "Коли я почав писати альтернативні історії, я свідомо не хотів бути дуже серйозним, тому що писати альтернативну історію, антиутопію, і писати дуже серйозно, то це мало би виходити нудно [...] якщо людина не має самоіронії, а тоді іронії [...] щодо людства, тоді вона мені просто нецікава".

Проте думки автора ніхто не питав. Доля роману здивувала Кожелянка й розбурхала заснулу громадськість: "Роман-анекдот №1, тобто "Дефіляда", довів, що майбутнє – це добре сплутане з неочікуваним фіналом минуле. Тим більше, коли йдеться про літературний твір. Багатьма літературознавцями й звичайними читачами "Дефіляда" сприймається, як анекдотичний продукт, створений за допомогою зміщення часових площин та історичних фактів. Насправді ж автор змінює точку зору на події, їх причини та наслідки, причому, – у прямому значенні. А це, як не дивно, викликає сміх. Спочатку сміємося від несподіванки, потім – від розгубленості, а відтак – над собою". Деякі висловлення у романі можуть стати афоризмами, однак ними також легко шокувати читачів без почуття гумору: "В Європі все було гаразд... Гітлер без особливих зусиль в жовтні взяв Москву... Звичайно, допомогли союзники, передусім українці, але скільки клопотів із тамтими союзниками. Найбільше докучала Румунія. Вони теж планували творити свою імперію від Дунаю до Дніпра, і треба було багато аргументів вживати, аби переконати румунів, що імперії не буде...". Політкоректність не належить до особливостей стилю В.Кожелянка. У "Дефіляді" архетипну роль "дурня" відіграє Румунія, румунські військові, чиновники, тощо. Таких персонажів зустрічаємо, скажімо, у "Срібному павуці". Як і австрійці, італійці, Кожелянкові румуни наділені безмежним гонором та обмеженим кругозором, тому й потерпають від українців, які є "універсальними" вояками, навченими за століття визвольної боротьби гнучкості, кмітливості й витривалості.

Найвиразнішим у романі є образ росіянина, Москви, як поняття. Москва у тексті є одночасно персонажем, простором, онімом та об'єктом бажання (Гітлер з союзними військами планує провести там військовий парад на честь перемоги "Третього райху"), а отже – каталізатором подій. В активних діях роману вона посідає проміжне місце, як і самі росіяни. Хоча це можна оцінити як прийом, до якого вдається автор, щоб применшити роль Росії у світовій історії:

"Російська держава гарно виглядатиме у кордонах Московського князівства XIV століття. Щоправда, президент тимчасового російського уряду генерал Андрій Власов просить ще й Сибір, але я сказав йому, пригадує Адольф Великий, хай спершу ваша РОА звільнить Сибір від большевицьких банд, які ще ходять під червоними прапорами, тоді й поговоримо".

Карта Європи наново переколюється, але спроби Москви втрутитись ніхто не помічає, проте це не означає, що її лишать у спокої. Андруховичеве "Спи спокійно, місто кольору крові" реалізується лише частково: у пасивності переможеного перед переможцем, коли поразка очевидна. Так, ми протягом тексту все більше сходимося на думці, що такий процес може бути, він закономірний. Уся увага реципієнта й сюжетна напруга зосереджені на підготовці майбутньої дефіляди. Ця майже фетиш-прив'язаність до події гальмує втілення планів "союзних військ".

Отже, Москва з усіма її проблемами позбавлена інтересу читача через власну нікчемність: "Двері купе рвучко відчинились, увірвались троє осіб невизначеного віку, одягнуті в якесь мілітарне лахміття – рештки німецького, советського та українського обмундирування. Зброя, проте, у них була справна - один "шмайсер" і два советські ППШ". Автор відверто й у бурлескному тоні іронізує з дикунського захоплення російських вояків спиртними напоями, завдяки якій українські, італійські, мадярські офіцери на чолі з хорунжим Д. Левицьким зупинили операцію московських бандитів, звільнивши поїзд від нападників за допомогою пляшки коньяку.

Адольф Алоїзович, з його синім та червоним олівцями, якими він розмальовує карту Європи, наче дитячу розмальовку, та задумом пишної процесії у Москві викликає в читача почуття у спектрі від співчутливого сміху до сарказму. Тому й ним надмірно цікавиться реципієнт не буде. Залишається великий простір для демонстрації усього українського. Великий керівник райху найбільше у світі боїться України, яка весь час зростає територіально й міцніє авторитетом і світовим економічним становищем. Україна ж займається лише внутрішніми державними проблемами і нагородами.

У такій експозиції відбуваються колізії роману. Текст поділений автором на розділи, які в романі розташовані у шаховому порядку, відповідно до переплетення сюжетних ліній. Такий спосіб подання фабули дозволяє створити панорамний ефект. Читач у перших десяти розділах дізнається, в режимі репортажу, про основних героїв та події у їх контекстах. Далі розгортання сюжету поступово пов'язує всі факти. Особлива

видовищність, а відтак – кінематографічність, характерні для Кожелянкових прозових творів. Тому й з'являються прагнення такі, як у Р.Чайки: "Може, колись хтось зніме фільм по його роману "Конотоп", а ще краще – "Дефіляда в Москві". Однозначні українські блокбастери".

Треба зауважити, що Кожелянко в жодному разі не ідеалізує постать А.Гітлера в романі. Те, що німецький диктатор не планував створювати незалежної України, зрозуміло всім, навіть Дмитру Левицькому, який певний час таки перебував під магнетичним впливом "великого фюрера". Альтернативність історії ведеться від точки дивергенції, яка припадає на початок дії сюжету. Інверсійні частини фабули, введені автором, слугують (окрім засобу створення гостросюжетності) ще й поверненням до передісторії альтернативи, яка необхідна для створення роману в жанрі альтернативної історії. Окремі частини цієї історії: персонажі (Гітлер, Сталін), образи (кавказькі народи, Індія, російські республіки, більшовицькі банди) перебувають у звичних категоріях та мають відомі й органічні історичні ролі, проте за змінених умов Великої України стають важелями на шальках нової історії.

Наприклад, в той час, як тов. Сталін відправляє "за леваду" своїх зрадливих чиновників, а спілка магатм-боротьбистів відслідковує баталії в астралі, на теренах України з'являється ще одна сила, яка позиціонує себе як противників і Й.Сталіна, і А.Гітлера. Це "Онуки Святослава" – терористична організація борців за вільну Україну, яка іде своїм шляхом. Пан Дмитро Левицький – наш головний герой – у службових справах відісланий на Далекий Схід.

Реальна історія появи "Онуків Святослава" не менш фантастична за ірреальну. Колись цю ефемерну політичну організацію вигадав В.Кожелянко для публікації в газеті "Час" і після опублікування "розмови" з учасником організації потрапив, разом з колегою, на розмову до КГБ. Залучення "альтернативних історій" у дійсний плін подій тоді закінчилось безкровно – штрафом у сімнадцять карбованців. Зате сама вигадана історія одержала нове життя у романі "Дефіляда в Москві" та в деяких оповіданнях.

Оригінальний з композиційного погляду тринадцятий розділ роману, зроблений у вигляді твору учня сьомого класу на тему: "Патос українського патріотизму в романі Василя Кожелянка "Дефіляда в Москві". "В історичному романі "Дефіляда в Москві", – пише автор, – письменник зображує події Другої світової війни, а саме: перший етап, коли звитяжне Українське військо вступило в епохальну битву, рівну за масштабами Галактичній Апокаліпсисі чи Армагеддону наших Днів, зі сатанинською Імперією зла, вті-

ленням Царства Антихриста на землі під аббревіатурою "СССР" [...] У романі пана Кожелянка зображено українських воїнів, які, не шкодуючи свого життя, змагаються з російським комунізмом, що поклав собі за мету обернути у своє рабство всенський світ і всі народи [...] Дмитро Левицький в хутряних чоботах та шапці з собачої шкіри вправно пересувається на лижвах морозяними лісами Суомі й зі своєю нерозлучною гвинтівкою Мосюка – гордістю українських зброярів з Луганська – стає справжньою Божою карою для російсько-комуністичних загарбників". Ніхто не забутий письменником з майбутньої читацької аудиторії. Іронічні вітання критикам і журналістам легко й філігранно введено в текст роману.

Деякі абсолютно різних підходів до творення пародійного тексту дають поживу для уяви підготовлених читачів. Щось схоже до Іздрікового "Якщо надумаєш думати – подумай про таке...". Власне, крім карколомного сюжету маємо підсвідомо саркастичний стиль письменника, форму викладу (газетні вирізки, учнівський твір, оголошення, діалоги, тощо). Такі архітектонічні вкраплення та багатокомпонентність роману дають підстави говорити про розвиток техніки жанру. Зичайно, саме нанизування стильових форм та суміщення мовних стилів додає романові "Дефіляда в Москві" рис постмодернізму.

Василь Кожелянко вносить нове слово не лише у сучасну українську прозу, хоч і в зарубіжній прозі їх також не багато. Р.Нич у монографії "Світ тексту: Постструктуралізм і літературознавство" пише: "Історію пародії у Польщі написати було б неважко. Наша література убога на твори такого типу. Вони вимагають витонченої думки і тонкого відчуття формальної сторони справи". Історія української літератури також не може представити світові розмаїття гумористичних жанрів, якщо йдеться про прозовий вид, тим більше – роман.

У В.Кожелянка їх аж сім: "Дефіляда в Москві", "Конотоп", "Людинець пана Бога", "ЛжеNostradamus", "Котигорошко" та "Ефіопська Січ". Особливо перший роман апелює до традиції модерних антиутопій Д.Оруела, О.Хакслі, Н.Замятина. Так, говорячи про "Конотоп" та "Людинець пана Бога", відносимо їх до "дефілядних", а отже, – написаних у тій же манері, стильовому й художньому оформленні, тільки з новим сюжетом, іншими історичними віхами.

Стильові маркери роману "Дефіляда в Москві", якщо й не закріпилися в новий окремий стиль новітнього роману, то виробили **стійкий набір формальних рис Кожелянкового ідіотиліо**: особлива мова творів, що містить західно-

український та діаспорний діалект на лексичному й граматичному рівнях, велика кількість оказіоналізмів, екзотизмів, яскравий ономастикон, що має широкий спектр впливу на різних рівнях твору – від власне номінативної, оцінної функцій до жанроутворюючого складника та стильового маркера; *публіцистичність викладу матеріалу*, що включає деталізацію фактичних чинників оповіді, матеріальних подробиць (розлогі, аж до бароковості письма, описи найдків, застіль, інтер'єрів, одягу персонажів, посуду, парфумів) і зменшення обсягу художніх описів (вони здійснюються письменником переважно через дію та ономастичні одиниці); емоційно забарвлені, часто рольові *діалоги між персонажами* є чи не єдиними накладеними на сюжет елементами; *вплетення в художній стиль інших мовних стилів*: публіцистичних виступів (газетних статей, щоденникових записів), епістолярних частин (листи, записки), ділових документів (оголошення, повідомлення тощо), *суміщення жанрових видів*, типів, різновидів.

REFERENCES:

- ¹ Ilnitskiy M. Scho bulo b, yakby?.. Scho bude, yak-scho?.. [Tekst] / M. Ilnitskiy // Lliteraturna UkraYina. – 2012. – 26 slchnya. – №4 (5433). – S. 10–11.
- ² Isachenko L. Vpravni ruku abo raz – dva – try : [Pro tvorchist V. Kozhelyanka] [Tekst] // Chas. – 2000. – 11 zhovt. Ch. 36. – S. 14.
- ³ Burkut I. Parad kompleksiv [Tekst] / I. Burkut // Bukovynskiy zhurnal. – 1997. – № 2. – S. 30–31.
- ⁴ Rodiyk K. Peredmova do isteriyi [Tekst] / K. Rodiyk // Ukrayina moloda. – 17 bereznaya 1998. – № 49. – S. 16.
- ⁵ Litschodennik. "...stvorenno klub pam'yati V. Kozhelyanka" [Tekst] / T. Zahniy // Literaturna Ukrayina. – 2012. – 8 lystopada. – № 43 (5472). – S. 2.
- ⁶ Sidor-Gibelynda O. Pisankovyie kompyutery [Tekst] / O. Sidor-Gibelynda // Zerkalo niedieli. – 2012, 16 marta. – № 10(385).
- ⁷ Ibid.
- ⁸ Vasyl Kozhelyanko pro sebe i pro nas [zak. poch. u № 41, 42, 44] [Tekst] / Za materlalom M. Tsvirinika // Chas. 2008. – 30 zhovt. (ch. 44). – S. 5.
- ⁹ Anistratenko A. V. Spohad pro maybutnie: tvorchist Vasylya Kozhelyanka v suchasnyh kontekstah / A. V. Anistratenko [Tekst]. – Chernivtsi : Misto, 2013. – S. 38.
- ¹⁰ Kozhelyanko V. Defilyada. Romany [Tekst] / V. Kozhelyanko. – Lviv: Kalvariya, 2007. – S. 29.
- ¹¹ Ibid., P. 30.
- ¹² PIK Ukrayiny. –Rezhym dostupu: <http://www.calvaria.org/autor.php?aid=14> (24.12.2008).
- ¹³ V. Defilyada. Romany [Tekst] / V. Kozhelyanko. – Lviv: Kalvariya, 2007. –
- ¹⁴ Andruhovyeh Y. Bu–Ba–Bu: Vybrani tvory / Y.

¹⁵ Chayka R. "Piysmennyk, yakyi peredbachyv..." [Elektronniy resurs] / R. Chayka S.-73.

¹⁶ Izdryk Y. Take [Tekst] /Y. Izdryk. –Harkiv: vyd. KSD, 2009. – S. 5.

¹⁷ Nych R. Svit tekstu: poststrukturalizm i literaturoznavstvo [Tekst] / R. Nych. – Lviv: Litopys, 2007. – S. 188.

Anistratenko A. Literary alternative of political ravenge of Ukraine. This article deals with the genre and stylistic features of the novel "Parade in Moscow" by V. Kozhelyanko. Genre features of the novel, as we see in study, appears same as the national mental peculiarities of historical development and the laws of motion and changes in historical events. There are such genre features here: hermeneutic communication of the alternative history; immersion in mythology and esoteric knowledge; criticism of the theory of linear time-space in a general sense; attract mimetic methods of other arts, science, and a wide range of formal and specific formations. A novel stylistic markers "Parade in Moscow" includes such elements as special language which contains the diaspora dialects and westukrainian one, a large number occasionalisms, bright onomastic; publicistic presentation, emotive dialogues between the characters; interweaving artistic style in other language styles, nonfiction inclusions, epistolary elements in plot, business documents, combination of genre types.

Journalistic achievements of the writer remains on the margins of his literary fame but we cannot avoid the impact of journalism aspect on V. Kozhelyanko's artistic creativity. For example, in the articles "These different the same Russians" and "Red humor in blue and yellow universities" in reporting format we can see ideological basis for the novel "Parade in Moscow". It grows in small prose of V. Kozhelyanko from creative method to a specific style which are subjected composition and sometimes the plot. The ideological and thematic plan and symbolic and archetypal layers of the reception of the text go out in the story to an active level that is the influence to the emotions of the these reader is created by levels because novelistic scheme extremely brief and formally conservative and does not allow the writer to

play with the language styles and plot superstructures (descriptions, author jokes, remarks, complex stylistic neoplasms, eclectic casts, etc.). The plot as an important component of every prose is under considerable pressure of formal characteristics novel as a genre. So, the whole body of the novel text is a reflection of character structures and thematic components. Thanks to this mimetic attraction the story gets to a new syncretism level "text-idea".

Key words: *V. Kozhelyanko, «Parade in Moscow», modern novel genre features, historical events.*

Аністратенко Антоніна – кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ «Буковинський державний медичний університет». Коло наукових інтересів: сучасний арт-процес України, Польщі, Німеччини, Австрії, Швеції. Автор 72 наукових праць, статей, розвідок, у тому числі 2 монографії.

Anistratenko Antonina – PHD, lecturer of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies, Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". Research interests: modern art process in Ukraine, Poland, Germany, Austria and Sweden. Author of 72 scientific publications including 2 monographs.

Received 2.03.2016

Advance Acces Publisher: April 2016

© A. Anistratenko, 2016